

**Katolska kvinnor tar till orda – kulturrevolution i katolska kyrkan?
Föredrag på Kvinnodagen 8 mars 2016
Teologiska Högskolan**

När Jorge Mario Bergoglio valdes till påve i mars 2013 fick många av oss nytt hopp om möjliga förändringar för kvinnors roller och positioner i katolska kyrkan. Vad har hänt på de tre år Franciskus har suttit på påvestolen? En hel del, och ändå, nästan ingenting. Förändringar i katolska kyrkan är som den medeltida dansen, två steg framåt och ett tillbaka. Och när det gäller feminism så hade tredubbla murar med järnpiggar utåt byggts upp sedan Troskongregationens deklaration *Inter insigniores*, som utkom i december 1976 och som avskrev möjligheten att öppna prästämbetet för kvinnor. Med Andra Vatikankonciliet andå av förändring och *aggiornamento* hade såväl lekvinnor som teologer, präster och biskopar på flera håll givit luft åt möjligheten för kvinnor att bli helt jämställda inom kyrkans struktur och inte bara som en from uppmaning till samhället utanför.

Jag tror inte att det finns ett specifikt kvinnligt eller manligt sätt att vara, att vissa karaktärsdrag skulle vara mer förekommande hos kvinnor än hos män. Varje människa är unik och har sin särskilda kallelse och personlighet. Trots det kan jag inte låta bli att tycka att påven Franciskus närmast förkroppsligar Vatikanens favorituttryck om ”the feminine genius” när han i sin apostoliska uppmaning *Evangelii gaudium* § 89 skriver ”Genom att anta kött, kallade Guds Son oss till en ömhetens revolution.” Och han talar ständigt för ”de fattigas kyrka” och fördömer en hänsynslös kapitalism och alla former av orättfärdighet. Hans bästa allierade borde vara världens kvinnor som är i majoritet bland de fattigaste och mest marginaliserade av världens befolkning.

Vi har ett tungt arv av en patriarkal människosyn och en bysantinsk organisationsstruktur, av en nog så tilltrasslad lära när det gäller kvinnans roller i kyrkliga sammanhang, av en organisationskultur präglad av machismo och manlig sammanhållning av tämligen oheligt slag. Det här arvet luckrades upp ordentligt i samband med ovan nämnda Andra Vatikankoncilium 1962 – 65 men har sedan Johannes Paulus II:s pontifikat och Joseph Ratzingers ledarskap av Troskongregationen 1981 - 2005 cementerats till en bunker och det är självklart att det inte räcker med tre år för att vända riktning för den här atlantångaren. Och ändå, inbjuder Troskongregationen till hösten till ett internt symposium som har ”kulturrevolution i katolska kyrkan?” som ett av sina teman. Så det har skett massor de senaste tre åren, fastän inga genomgripande förändringar ägt rum. Typiskt katolskt!

Jag kommer att börja med en översikt av hur katolska kyrkans officiella syn på kvinnor sett ut i relation till dokumentet *Inter insigniores* som utkom i oktober 1976 fram till valet av påven Franciskus och de rörelser som bildats som ett motstånd inte bara till den skriften utan mer som reformrörelser i konciliets anda. Därefter ska vi titta på den kulturrevolution som i dag är på väg att bryta igenom muren i Vatikanen, en rörelse som består av flera olika komponenter och sist nämna något om det som aktuellt står på spel. Men först något om tiden före *Inter Insigniores*, det dokument som satte stopp för möjligheten att öppna prästämbetet för kvinnor.

Före *Inter insigniores* december 1976

Bortsett från Andra Vatikankonciliets öppning mot världen, samhällsfrågor och ekumenik och dess radikala förändring av de interna strukturerna så har katolska kyrkan fortsättningsvis en ambivalent hållning till kvinnofrågor. Ändå är det lika sant att säga att katolska kyrkan historiskt sett varit mer öppen för kvinnors förmågor och gåvor än de reformatoriska kyrkorna. Kvinnliga martyrer och helgon har lyfts fram i liturgin, teologisk lärdom har blomstrat i kvinnokloster under alla tider, apostoliska ordenskongregationer för systrar har byggt upp mäktiga institutioner av sjukvård, undervisning och socialvård över hela världen. Efter konciliet har vi också fått fyra kvinnliga kyrkolärare: Teresa av Avila (1515 – 1582), Katarina av Siena (1347 – 1380), Lilla Teresa av Jesusbarnet eller Teresa av Lisieux (1873 – 1897) och Hildegard av Bingen (1098 – 1179).

Andra Vatikankonciliet betonade lekfolkets aktiva roll i kyrkan när man lyfte fram den traditionella teologin om det allmänna prästadömet där vi alla är döpta till präst, profet och kung. Det sägs också mycket tydligt att vi döps till Kristus och därmed att alla döpta är kallade att ”handla i Kristi person”, *agere in persona Christi*. När den ikoniska likheten mellan präst och Kristus har betonats och därmed understrukt vikten av att prästämbetet skulle vara reserverat för män så har man inte lagt märke till den uppenbara motsägelsen som då skulle råda mellan dopteologi och ämbetsteologi. Den ikoniska principen har därför lyckligtvis tonats ner och håller på att försvinna från argumentationen i dag. Några ord ska sägas om det tankemönster som rådde före Andra Vatikankonciliet för att förstå den aktuella hållningen gentemot kvinnors jämställdhet i samhälle och kyrka.

En viktig tolkningsnyckel är Pius XIs encyklika *Casti Connubii* från 1930. Moderskapet fastslås vara en naturgiven roll eller kallelse, medan faderskapet inte tillnärmelsevis omtalas i dessa termer. Till detta sägs att modern är ”familjens hjärta”, medan mannen är familjens huvud. I § 26 sägs att hustrun ska

vara underordnad mannen och villig att lyda. I § 27 hävdas att ”underordningen förbjuder en överdriven frihet som inte har omsorg om familjens bästa.” Trots sin underordning åtnjuter kvinnan statusen av att sitta på en ”konungslig tron” (§ 75). ”Mer än så, denna falska frihet och onaturliga jämställdhet med maken är till skada för kvinnan själv, ty om kvinnan stiger ner från sin i sanning konungsliga tron till vilken hon upphöjts inom hemmets väggar genom Evangeliet, kommer hon strax att reduceras till slaveri (om inte till det yttre, så förvisso i realiteten) och bara bli mannens verktyg såsom det förhåller sig bland hedningarna.” Jämställdhet framställs som något onaturligt, alltså något som skulle bryta mot naturrätten, den gudomliga lagen. Naturrätten är i dag svår att förstå och det hänvisas alltmer sällan till den.

I *Casti connubii* läggs grunden för en teologi om kvinnan som delvis fortfarande, om än i annan språkdräkt, är förhärskande i kyrkans hierarki. Självklart gör man eftergifter på det sociala och ekonomiska området, där blir jämställdheten ett faktum som kyrkan säger sig förespråka. Det är i frågor om familjen och reproduktiva och sexuella rättigheter som slaget om jämställdhet oftast står i katolska sammanhang och först därefter kommer ämbetsfrågan. Men debatten har varit levande på alla nivåer. Redan i augusti 1963 gav den holländska biskopskonferensen ut ett herdabrev där man konstaterade att de nya preventivmetoderna gjorde att frågan om barnbegränsning var öppen för diskussion i katolska kyrkan. Det blev för farligt och här lades locket snabbt på och saken avgjordes definitivt med Paulus VI:s ökända encyklika *Humanae Vitae* från 1968. Under själva konciliet fick frågan över huvud taget inte diskuteras!

I dokumenten från Andra Vatikankonciliet erkänns kvinnans fulla värdighet och aktiva deltagande i samhällslivet även om hennes moderskap fortfarande lyfts fram på ett särskilt sätt. I sitt avslutningstal till hela världen 8 december 1965 riktar sig Paulus VI särskilt till kvinnorna och nu ska kvinnan rädda världen: ”Den stunden kommer, ja, den har redan kommit, då kvinnans kallelse har fullkomnats, den stund då kvinnan i världen erhåller inflytande, påverkan och makt som hittills inte skådats. Det är därför som kvinnan fylld av evangeliets anda, nu när mänskligheten genomgår så stora förändringar, kan göra så mycket för att hjälpa mänskligheten att inte gå under.” (...)”Hindra mannens hand att i ett ögonblick av dårskap förgöra den mänskliga civilisationen.” (...)”Kvinnor i hela universum, kristna eller icke-troende, ni åt vilka livet har anförtrotts i denna allvarliga stund i historien det är upp till er att rädda världsfreden.” Den konungsliga tronen har nu flyttat utanför hemmets väggar och vi börjar närma oss talet om kvinnans ”genius”. Kvinnan är jämlik men ändå annorlunda – än normen, det vill säga mannen och därför anses hon kunna rädda mänskligheten från alla krig! Och här står vi och stampar än i dag.

Efter konciliet öppnade katolska teologiska högskolor och fakulteter sina teologiska studieprogram för lekfolk. Många kvinnor gjorde snabba karriärer på teologins område och utnämndes till professorer lite varstans. Därmed började de också undervisa blivande präster. Catharina Halkes fick den första holländska professuren i ”Feminism och Kristendom” vid Nijmegens universitet 1983 – 1986. I Holland kallas hon allmänt för feministteologins moder och hon väckte stor uppmärksamhet 1985 när hon förvägrades att framföra ett tal till Johannes Paulus II då han besökte landet. Direkt efter konciliet var hon ledamot i en rådgivande grupp till den holländska biskopskonferensen som redan då arbetade på en dekloralisering av kyrkan. Det holländska pastoralrådet ville under åren 1969 – 1971 få till ett inklusivt ämbete i kyrkan och satte igång mycket långtgående projekt för att förverkliga det. Det här har lett till en djupgående förtroendekris mellan det holländska lekfolket och den romerska hierarkin som består än i dag.

Den 15 oktober 1976 gav Troskongregationen ut deklARATIONEN *Inter Insigniores* och några månader senare en kommentar till densamma. Den skulle svara på frågan varför kvinnor inte kunde vigas till präster men argumenten var knappast övertygande och texten gav intryck av att vara ganska slarvigt hopkommen. Varför man överhuvudtaget ansåg det påkallat att argumentera i saken kan man undra över. Visserligen hade det holländska pastoralrådet gått långt i sina ställningstaganden efter konciliet och förespråkat ett inklusivt ämbete. Flera katolska feministteologer liksom katolska manliga ämbetsbärare hade också yttrat sig till förmån för en vigning av kvinnor. Trots Troskongregationens instruktion fortsatte frågan att debatteras relativt öppet i kyrkan.

Efter *Inter insigniores*

Även om *Inter insigniores* tycktes ha satt punkt för möjligheten att öppna prästämbetet för kvinnorna så hade det snarast motsatt effekt på samtalen och forskningen. Än blåste vinden från konciliet och Troskongregationen stod knappast särskilt högt i rang bland vare sig lekfolket, teologerna eller biskoparna. Det tog tid innan Johannes Paulus II:s teologi slog igenom och till att börja med brydde man sig knappast ens om att bemöta det han skrev och sade. Kanske finns det några som minns Johannes Paulus II:s brev till kvinnan 29 juni 1995 i samband med FN:s världskonferens om kvinnan i Beijing. Vi var många som skrattade hjärtligt åt hans text och har man sparat den ligger den snarast under rubriken kuriosa, men den vittnar om den romerska kurians attityd och borde ha bemötts mer kraftfullt.

Efter en inledning skriver Johannes Paulus II ”Nu skulle jag vilja tala direkt till varje kvinna och med henne reflektera över de problem och möjligheter som det

innebär att vara kvinna i vår tid.”¹ Man undrar om ingen kunde ha påmint påven om att han omöjligen kan veta vad det är att vara kvinna över huvud taget! Och han fortsätter oförtrutet ”Denna ’dialog’ måste börja med ett tack. Som jag skrev i mitt apostoliska brev *Mulieris Dignitatem*, så vill kyrkan ’tacka den heliga Treenigheten för ’kvinnans mysterium’ och för varje kvinna – för allt det som utgör den eviga dimensionen av hennes kvinnliga värdighet, för Guds stora handlingar, som genom mänsklighetens historia har fullbordats i och genom henne.”² Nu har den kungliga upphöjdheten övergått till att bli ”kvinnans mysterium”, hennes värdighet har en evig dimension och Guds stora handlingar har fullbordats i och genom kvinnan. Kvinnorna är annorlunda, avskilda från det normativa, vi är ett eget mysterium, som männen och i synnerhet hierarkin kan fantisera fritt om! Indirekt sägs här att mannen utgör normen, det som går att förstå sig på och såsom normalitet behövs det inte utläggas och förklaras.

I § 7 gör han en kortfattad utläggning av skapelseberättelserna genom att blanda ihop dem. Tonvikten ligger på den andra berättelsen som han tolkar som att mannen och kvinnan kompletterar varandra. ”Kvinnan kompletterar mannen, precis som mannen kompletterar kvinnan: mannen och kvinnan är komplementära. Kvinnan uttrycker det mänskliga lika mycket som mannen gör, men på ett annorlunda och komplementärt sätt.” Det är viktigt att poängtera att första skapelseberättelsen inte lånar sig till ett komplementärt tänkande. När Johannes Paulus skriver att kvinnan är annorlunda och komplementär betyder det att mannen är det normala. I det följande drar påven slutsatsen att kvinnan är ontologiskt annorlunda än mannen. ”Kvinnor och män är komplementära inte bara utifrån en fysisk och psykologisk synvinkel, utan också utifrån en ontologisk.” Om vi nu händelsevis skulle vara ontologiskt annorlunda så vore det ju en omöjlighet för en man att säga något som helst relevant om en kvinna och vice versa även om kvinnor sällan inbjuds till det senare! Här ligger delvis en nyckel till hur kyrkan ser på ämbetsfrågan. Givetvis går det inte heller att använda den andra skapelseberättelsen för att motivera en ontologisk skillnad mellan man och kvinna. Berättelsen har i sig ett helt annat syfte.

I paragraf 9 poängterar påven begreppet ”*genius of women*”. Återigen hävdar han att kvinnan är annorlunda, om än genial, det vill säga återigen är hon satt på en piedestal och väl kontrollerad av mannen, normen. Teologin om kvinnan i Johannes Paulus II:s apostoliska brev *Mulieris Dignitatem* från 1988 grundläggs i en mariologi och bygger i stort sett på samma argumentation om än mer utförligt. Här utlägger han en brudmystik där kyrkan är bruden och Kristus brudgummen. Kyrkan som Guds folk på väg och andra definitioner från Andra Vatikankonciliet lyser med sin frånvaro. I och med att han här väljer ett visst tolkningsperspektiv kan han också dra de slutsatser som han själv önskar. Enligt

¹ John Paul II, *Letter to Women*, § 1

² John Paul II, *Letter to Women*, § 1

det här synsättet är både män och kvinnor kallade att vara Kristi brud vilket leder till att det kvinnliga blir en symbol för det mänskliga och det manliga blir en symbol för Gud och Kristus. När detta sätts samman med ett snävt tolkat apostlabegrepp får vi dels en märklig syn på prästrollen dels på eukaristin som sådan. Lekfolk och klerus åtskiljs helt och eukaristin berövas sin revolutionära kraft som symbol för en total jämställdhet i Guds rike, jfr Gal 3:26 – 28. Överhuvudtaget ger brudmystiken upphov till en mycket märklig relationalitet.

Under nittiotalet bekräftas till stor del det som redan har sagts här. Det dokument som sticker ut är det apostoliska brevet *Ordinatio sacerdotalis* från maj 1994. Här försöker Johannes Paulus II sätta punkt för all diskussion om kvinnliga präster genom att säga att frågan var ”definitivt avgjord”, vilket betyder att frågan var allmänt mycket livskraftig i kyrkan. Dokumentet väckte ett enormt uppseende inte minst för att dåvarande kardinal Ratzinger ville få det att framstå som en ofelbarhetsdogm. Under fyra år skedde sedan inte så mycket i saken. Men 1998 gav Johannes Paulus II ut ett Motu Proprio *Ad Tuendam Fidem*. Här införde han en ny kategori av lärouttalanden, så kallade ”definitivt avgjorda utsagor”. Dessa utsagor är inte ofelbara men samtidigt kan de inte ändras eller reformeras. Saken är inte gudomligt uppenbarad och därmed ofelbar, men blir däremot ”definitivt avgjord” och därför omöjlig att diskutera och förändra. Ofelbarhetsdogmen hade slunkit in bakvägen och vi fick det juridiska begreppet ”definitivt avgjorda utsagor” i § 750:2 i den kanoniska lagen.

I *Inter insigniores* argumenterades också för ett enbart manligt prästämbete utifrån de tolv manliga apostlarna. I *Kommentaren till Inter Insigniores* som Troskongregationen gav ut 27 januari 1977 sägs å ena sidan i § 41 att man inte kan förvänta sig svar i Nya Testamentet när det gäller kvinnors eventuella möjlighet att bli prästvigda och inte heller att få en struktur på vigningssakramentet. I § 42 hävdar man å andra sidan att det är: ”Kyrkan som utforskar Herrens avsikt genom att läsa Skriften och att det är Kyrkan som vittnar om den rätta tolkningen”. Och i § 43 säger man vidare att: ”Det är traditionen som oavbrutet framfört som Kristi vilja att han endast utsåg män till att utgöra gruppen om de tolv.” Att den här argumenteringen faller på sitt eget grepp är tämligen uppenbart. Samtidigt sägs indirekt att de som innehar tolkningsföreträdet kan tolka som de behagar, det vill säga enligt sina egna maktintressen!

Ett annat problem är att inpräglingen vid vigningen egentligen är densamma som fås vid dopet, den s k *character*. När det hävdas att Kristus är man så blir det svårt att förstå hur kvinnor skulle kunna ta emot denna inprägling vid dopet, som gör varje döpt person likformig med Kristus. Visst, det är sant att Jesus är Kristus, men Kristus är något vida större än Jesus och får inte bindas till Jesu

manlighet. Frågan vi måste ställa är om tecknets meningsfullhet ligger i det manliga könet, det vill säga i den rent fysiska likheten med Jesus, vilket Thomas, Bonaventura och flera kyrkliga dokument hävdar, eller i att faktiskt handla såsom Jesus gjorde? Det är viktigt att betona att dopet ger oss en inprägling, *character*, att varje kristen är kallad att handla i Kristi person, att vi är döpta till Kristus, och då är vi tillbaka till Andra Vatikankonciliet's "allmänna prästadöme".

Jag hoppas att det här visar hur man successivt snärjt in sig själv i ohållbara argument mot en jämställdhet mellan män och kvinnor inom de kyrkliga strukturerna liksom också i synen rent allmänt på kvinna och man. Det som kanske fick hela korthuset att falla ihop var Troskongregationens självsvåldiga lärogenomgång av *Leadership Conference of Women Religious* i USA som publicerades 18 april 2012. LCWR grupperar 80 % av alla ordenssystrar i USA, ungefär 58.000 systrar och fungerar som en paraplyorganisation gentemot Vatikanen och är också av Rom erkänd som sådan. I dokumentet anklagas systrarna för en hel rad saker, bland annat för att vara radikalfeminister! Paragrafen låter så här: "Kardinalen har särskilt noterat att vissa radikalfeministiska teman ofta förekommer i program och tal som understötts av LCWR vilket är oförenligt med den katolska tron. Dessa har också innehållit teologiska tolkningar som riskerar att förvanska tron på Jesus och hans älskade Fader som sände sin Son för att världen skulle frälsas. Dessutom förvränger vissa kommentarer angående ett patriarkat det sätt på vilket Jesus har organiserat det sakramentala livet i Kyrkan; somliga kommentarer undergräver också den uppenbarade läran om den heliga treenigheten, Kristi gudomlighet och inspirationen av den Heliga Skrift." Som texten är skriven avslöjas att Troskongregationen under dåvarande prefekten Levada de facto står för en patriarkal syn på trosläran! LCWR sattes under biskopligt förmyndarskap något som fortfarande till en viss del är för handen. Själva lärogenomgången har dött en självdöd, men dokumentet belyser tyvärr en i högsta grad traditionalistisk syn på kvinnan som var rådande i kurian så sent som 2012.

Reformrörelser före påven Franciskus

Givetvis har både kvinnor och män i katolska kyrkan reagerat mot hierarkins oförsonlighet när det gäller kvinnofrågan. Men det måste också sägas att vi har att göra med kulturella skillnader inom en världskyrka och att reaktioner och rörelser ser lite olika ut. Många reformrörelser har växt fram, men det finns också så kallade integristiska grupperingar som arbetar för en reaktionär och traditionalistisk kyrka. Splittring och schism är högst påtagliga realiteter.

Bortsett från nätverk mellan kvinnliga akademiska teologer som har funnits under hela den här tiden så har också större internationella rörelser vuxit fram liksom ad hoc-aktioner. En av de mer livskraftiga rörelserna är *Women's Ordination Worldwide* (WOW) som grundades 1996 vid den första europeiska kvinno synoden i Österrike.³ WOW höll en världskongress i Philadelphia strax före påvens besök där i höstas under temat "Gender, Gospel and Global Justice". WOW har som övergripande mål att samla alla som vill få slut på diskrimineringen av kvinnor i katolska kyrkan och grupperar nationella organisationer med olika namn och som arbetar för samma målsättning. Mest kända är de som kallar sig för Women's Ordination Conference, men här finns flera andra nationella grupperingar med andra namn. Varje nationell organisation har sina särskilda målsättningar men alla arbetar för ett slut på diskriminering och för att prästämbetet ska öppnas för kvinnor. Man ser det som sin plikt att arbeta för detta och det är inte precis några dunungar som sitter i ledningen varken för den internationella rörelsen eller för de nationella organisationerna. Slutbudskapet vid kongressen i Philadelphia hösten 2015 var att fastslå att jämställdhet ifråga om prästvigning handlar om att befria kyrkan från all sorts diskriminering, att visa på sambandet mellan uteslutandet av kvinnor från ämbetet och den världsomfattande skada kyrkan därmed förorsakar när det gäller kvinnors och flickors status och behandling och att belysa följderna av att förtiga kvinnors historia för att vidmakthålla ett orättfärdigt uteslutande. Om man orkar klicka sig till alla underavdelningar på deras hemsida så kan man få en tämligen gedigen kurs i feministteologi i relation till katolsk officiell lära.

Som jag redan nämnt har ett smärre krigstillstånd rått mellan lekfolk och kyrklig hierarki i Nederländerna sedan slutet av sjuttioalet. 2007 publicerade dominikanbröderna i landet den lilla skriften "Church and Ministry" (*Kerk en Ambt*) där man uppmanade församlingarna att själva utse en lekperson att fira eukaristi om man saknade egen präst. Utan att kontakta stiftsbiskoparna skickade man ut häftet till samtliga församlingar i landet. Man uttryckte att den eukaristiske ledaren kunde vara "man eller kvinna, homosexuell eller heterosexuell, gift eller ogift". Församlingarna borde få utse sina egna ledare och dessa borde därefter vigas av biskopen. Biskoparna fördömde häftet, förstås, och dominikanordens ledning tog avstånd från skriften. Den franske dominikanen Hervé Legrand fick den grannliga uppgiften att svara bröderna i Nederländerna och han varnade dem för att deras uppmaning till församlingarna kunde leda till schism och menade att deras argument inte var hållbara. Samtidigt berömde han dem för att ha tagit upp frågan om prästbristen på allvar. Biskoparna publicerade en motskrivelse men dominikanerna fick ge ut en andra upplaga på kort tid! Frågan som dominikanerna väckte har på ett sätt sakta tynat

³ <http://womensordinationworldwide.org/>

bort även om många församlingar bokstavligen gör som de vill i Nederländerna. Problemet ligger i att dominikanerna liksom de flesta andra ordnar inte har några nya kallelser i landet och Rom räknar därför kallt med att de sakta dör ut.

2011 producerades en dokumentärfilm om de kvinnor, främst från Sydafrika och USA, som låtit prästviga sig och därmed blivit exkommunicerade, *Pink smoke over the Vatican*. Här berättar flera kvinnor om sina olika livshistorier där deras kallelse till tjänst i kyrkan till sist drivit dem till det här radikala beslutet. Några av dem var dominikansystrar, ett par från Sydafrika, och de jämför diskrimineringen av kvinnor i katolska kyrkan med apartheidsystemet. Deras historier är djupt gripande och det är svårt att sätta sig till doms över den prästerliga kallelse som de varit övertygade om att de har.

Wir sind kirche, Vi är kyrka, är kanske den på senare tid mest kända reformrörelsen som har ett program som inte enbart är inriktat på kvinnofrågor. Organisationen grundades 1995 i Österrike och Tyskland och blev internationell året därpå. Den internationella paraplyorganisationen heter *International Movement We Are Church* och i dess manifest från 1997 har man fem krav varav ett är att tillträdet till ämbetsvigning ska gälla för både kvinnor och män.⁴ I den här rörelsen betonas också vikten av ekumeniskt arbete. Det finns aktuellt två svenska nätverk som är medlemmar i IMWAC, Katolsk Vision och VÄKS, Vi är kyrka Sverige. Katolsk Vision är en web-baserad rörelse med en nygrundad hemsida 2007 där framför allt bloggen är livaktig.⁵ VÄKS är en förening som grundades 2013.⁶ Katolsk Vision uttrycker inledningen till sin målsättning på följande sätt: ”Vilka kan säga att de till fullo förstått Jesus Kristus? Inte vi. Men vi har mött honom, och vi arbetar tillsammans på att formulera följderna av detta. Vi har en vision i vardande. Den är katolsk, den erkänner att Gud famnar alla utan undantag.” Det här är en av de mest pregnanta formuleringarna som jag har hittat när det gäller reformarbetet inom katolska kyrkan och jag antar att de flesta kan instämma i den här visionen.

En mycket viktig ad hoc-aktion var de tyska teologernas *Memorandum* från början av 2011. Det kom till efter det att sexuella övergrepp på barn och ungdomar av präster och ordensfolk vid Canisius gymnasiet i Berlin offentliggjorts. Under åren 2010 till 2012 var katolska kyrkans pedofilskandaler och ekonomiska korruption ständigt förstasidesstoff i media. Teologerna insåg att kyrkan behövde en reform, ett uppbrott från de strukturer som höll på att kväva henne inifrån. Uppropet *Memorandum* spreds snabbt över hela världen och tusentals teologer och lekfolk skrev under. Givetvis stod inte kvinnoprästfrågan i centrum, här lades vikten på en synodalitet, transparens,

⁴ <http://www.we-are-church.org/413/>

⁵ <http://www.katolskvision.se/>

⁶ <http://viarkyrka.se/>

lekfolkets delaktighet i beslut och i ämbetsstillsättning, samvetsfrihet i relation till kyrkans förmynderi och en mer meningsskapande liturgi.

Att tala med *parrhesia* - taket höjs, men de blinda fläckarna består

Påven Franciskus tycks, om än säkert inte medvetet, ha gjort *Memorandum* till en del av sitt program för reform av kyrkan. Taket har höjts väsentligt och som vi vet uppmanar Franciskus alla att tala med *parrhesia*, frimodigt och öppet. Och vi har antagit hans utmaning. Samtidigt måste vi hålla i minnet att Roms kuria varken kan raseras eller byggas upp på några år. Vi ska vända en organisationskultur som varit fast förankrad inte bara i Rom utan i varje lokalkyrka sedan två tusen år tillbaka. Franciskus är ju känd för sina slagkraftiga kortsatser och reformrörelserna använder dem gärna som en språngbräda in i Vatikanen. Dit hör den traditionella *ecclesia semper reformanda est*, kyrkan är alltid underställd reform, som var ett av Andra Vatikankonciliets mantra. Men också det Franciskus sade till den italienska kyrkans stora samling i Florens i november 2015: ”We are not living an era of change but a change of era”. Ett sådant uttryck förpliktar!

Samtidigt har Franciskus missat en rad tillfällen att tillmötesgå kvinnorna i kyrkan. Han hade kunnat utnämna kvinnor att sitta i hans eget skapade kökskabinett, det så kallade niomannarådet av kardinaler. Det gjorde han inte. Han är rädd för karriärism i kyrkan och påpekar det för kvinnliga samlingar i Vatikanen utan att tänka på att kvinnorna inte ens kan närma sig karriärstegen över huvud taget eftersom den är intimt kopplad till ämbetsvigningen. Här menar den amerikanska teologen Phyllis Zagano att om diakonvigningen gjordes tillgänglig för kvinnor så kunde kvinnor också utnämnas till verkliga beslutspositioner i Vatikanen. Hon har i sin forskning belagt att kvinnor redan i fornkyrkan vigdes till diakoner. Men så fort vi närmar oss talet om ”vigning”, det farliga O-ordet, som i engelskans ”ordination”, så blir den romerska hierarkin mycket nervös, menar Zagano.

Påven förespråkar en ”teologi om kvinnan” medan alla rörelser, kongresser och teologer talar om en förnyad teologisk antropologi som ska göras av både kvinnor och män. Franciskus hänger kvar i 1900-talets katolska syn på kvinnan som ”annorlunda”. I den intervju som han gav till jesuittidskrifter över hela världen 2013 sade han ”Det är nödvändigt att vidga utrymmet för en tydligare kvinnlig närvaro i kyrkan. Men jag fruktar en lösning som leder till ’machismo i kjol’, eftersom kvinnan inte har samma egenskaper som mannen. De tal som jag lyssnar till om kvinnans roll är ofta inspirerade just av en mansideologi.” Man undrar onekligen vilka ”egenskaperna” är som han syftar på.

På många punkter är Franciskus nästan tondöv inför välutbildade kvinnor vare sig de återfinns i nord, väst, öst eller syd. Efter att ha utnämnt fem nya kvinnor till den internationella teologikommissionen och sade att det fortfarande var för få kvinnor i Vatikanen men att det här var en början avslutade han med den närmast förnedrande satsen ”Ni är jordgubbarna på tårtan!”. Ett av Franciskus politiska klavertramp i det här avseendet var när han under sitt besök i EU-parlamentet 25 november 2014 talade om Europa som en ofruktsam eller steril farmor ... Metaforen var direkt kränkande. Om vi säger en ”steril farfar” förstår vi hur illa det skorrade. Att Franciskus inte helt förstår sig på Europa är inget förvånande, tidigare påvar har sannerligen inte förstått sig på Latinamerika heller, men han borde fundera igenom sin syn på människan, man och kvinna, i kyrkan.

Men nog om Franciskus blinda fläckar. Vi ska nu se hur taket även i Roms kuria har höjts, eller kanske till och med öppnats för den Heliga Andens stormvind. Förmodligen var det offentliggörandet av de två biskopssynoderna om familjen och den enkät till alla troende som skickades ut som satte stenen i rullning. Aldrig någonsin tidigare hade vi vanliga lekmän och lekkvinnor tillfrågats om *våra* synpunkter i allt som rörde familjen i hela dess spännvidd. Att resultatet inte blivit så lysande hittills är inget att oroa sig över. Det är själva processen som är intressant och lovande för framtiden.

Feminismen drar in i Vatikanen

Redan under sommaren 2014 började det hända saker. Den första kvinnan någonsin utnämndes till rektor för ett påvligt universitet, Syster Mary Melone, för Antonianum. Internationella teologikommissionen fick fem nya kvinnliga ledamöter för mandatperioden 2014 – 2019, tidigare hade det bara funnits två kvinnor i kommissionen. Det är kanske inte ett radikalt genombrott men det är fråga om en markering i rätt riktning. De utnämnda teologerna är inte kända för några radikalare ståndpunkter men det har inte heller deras manliga kollegor utmärkt sig för.

Sedan början av 2015 har den ena konferensen efter den andra om kvinnors roller ägt rum i Rom. Påvliga kulturrådet under kardinal Gianfranco Ravasi anordnade ett stort evenemang i samband med rådets plenarsammanträde 2 – 4 februari med det övergripande temat ”Kvinnors kulturer”. Kulturrådets sammandrag hade föregåtts av två tämligen olyckliga förhandsinformationer som avslöjade den romerska synen på kvinnan. Det första var ett kort inslag på YouTube där kvinnor inbjöds att göra ett kort videoklipp för att visa hur de levde. I sig en god idé kan man tycka. Men här fanns två problem. Det ena att inbjudan framfördes av en ung, blond, italiensk skådespelerska som putade med

munnen och såg allmänt dum ut, det andra att det var föga troligt att vanliga kvinnor lite högre upp i åren på mindre än en vecka skulle kunna åstadkomma ett YouTube-klipp som speglade deras tillvaro. Skulle en motsvarande inbjudan till män sett lika romantisk – och orealistisk – ut? Den andra ifrågasatta informationen var mötets logotyp, en kvinnlig torso utan huvud omlindad av rep. Förvisso en förtryckt kvinnokropp – men var det särskilt lyckat som bild?

På kvinnodagen 8 mars 2015 organiserade *Voices of Faith*, en fristående NGO, tillsammans med Caritas Internationalis och USA:s ambassad till Heliga Stolen en konferens på den katolska vetenskapsakademien i Vatikanen. Här fick yrkeskvinnor från hela världen komma till tals och i panelsamtalet under ledning av Deborah Rose – Milavec, direktor för organisationen *Future Church*, deltog Tina Beattie, professor vid Roehamptons universitet, Astrid Lobo Gajiwala, läkare från Indien och rådgivare till den indiska biskopskonferensen, Gudrun Sailer, journalist för tyskspråkiga sändningar på Vatikanradion och Ulla Gudmundson tidigare Sveriges ambassadör till Heliga Stolen. Samtalet var ett av de mest uppfriskande som ägt rum på romerskt territorium. Ulla Gudmundson rev ner spontana applåder när hon sade att ”Jag tror att påven Franciskus är ett lysande exempel på ’feminine genius’: tålmodig, ömsint och som visar barmhärtighet och kärlek.”

Ett av de största pådragen under 2015 var en konferens på universitetet Antonianum 28 april med rubriken ”Kvinnor i kyrkan, möjligheter för dialog och reflektion”. Det var den nyutnämnda rektorn Mary Melone tillsammans med Chiles ambassadör till Heliga Stolen, Mônica Jiménez de la Jara, som inbjöd till symposiet. En viktig bakgrund till den här liksom till övriga konferenser om kvinnofrågor ligger i den lista på kvinnliga teologer från hela världen som Ulla Gudmundson överlämnade till påven Franciskus vid sin avskedsaudiens hösten 2013. Listan hade sammanställts av Tina Beattie, Ulla Gudmundson och undertecknad och levde sitt eget liv under 2014.

Mycket var unikt med det här sammandraget. Här möttes teologer, journalister, tjänstemän i Vatikanen och diplomater från hela världen. Mary Melone menade att vi måste hitta olika vägar till en fullödig integration av kvinnorna i kyrkan. Samtidigt får vi inte se frågan som enbart funktionell utan det handlar om att kvinnor *är kyrka*.

Det teologiska huvudanförandet hölls av Cettina Militello som undervisat i ecklesiologi med särskild tonvikt på en teologi om lekfolket, kvinnan och ekumenik. Hon betonade ett jämbördigt lärjungaskap och påpekade skadan av att stereotypa uppfattningar om kvinnan levt kvar under hela 1900-talet i synnerhet grundat på begreppet ”kvinnans natur”. Militello framhöll vikten av nya modeller för ledarskap där kvinnors auktoritet erkänns och att det är

grundläggande att både män och kvinnor är fullvärdiga medlemmar i kyrkan genom dopet och eukaristin. I paneldebatten tog Carolina del Rio Mena från Chile upp den traditionella *machismo* som genomsyrar både det sociala och kyrkliga livet. *Machismo* går hand i hand med den kvinnliga *marianismo* som betonat Jungfru Marias lydnad, underkastelse under Guds vilja och hennes passivt lyssnande roll. Carolina del Rio anser att Marias moderskapsroll måste förändras till att snarare betona hennes roll som vän, syster och lärjunge.

Symposiets rekommendationer betonade särskilt att de ledarskaps- och beslutsfattande positioner i den romerska kyrkan som inte är bundna till prästvigning omedelbart bör besättas av kvinnor. Vidare påpekades att det är avgörande att förändra mentaliteten och organisationskulturen i kyrkan och att kvinnorna inte själva spelar med i ett underordningsparadigm. Teologiskt måste kyrkan revidera sin antropologi, ecklesiologi och mariologi. Dessutom framfördes krav på att prästämbetet måste tänkas om.

2015 fortsatte att vara ett inofficiellt kvinnoår i Vatikanen och i maj anordnade Påvliga rådet för *Justitia et Pax* en konferens om kvinnorna och FN:s nya utvecklingsmål och tidningen *Osservatore Romano* en annan om kyrkan och kvinnans situation i dag. Om det fortsätter i den här takten måste ord leda till handling fortare än vad som är vanligt i katolska sammanhang. I slutet av september i år kommer Troskongregationen att ha ett symposium om kvinnornas roll i kyrkan där en underavdelning handlar om att förmedla en kulturrevolution som jag själv är inbjuden att tala om.

Men allt sker inte bara i Rom. På Facebook hittar man sidan *Catholic Women Speak* som administreras av redan nämnda Tina Beattie. Sidan är knuten till ett nätverk med samma namn. Lagom till början av den andra delen av katolska kyrkans biskopssynod om familjen i oktober 2015 gav man ut boken *Catholic Women Speak: Bringing Our Gifts to the Table* med artiklar av 43 katolska kvinnor från hela världen. Åtta veckor hade det tagit för projektet att gå från idé till färdigt manuskript och boken gavs ut av Paulist Press och lanserades i Rom 1 oktober.

Här tar katolska kvinnor till orda, kvinnor från en rad olika bakgrunder och från hela världen. Vi har olika gåvor som vi bär fram till brödsbrytelsens bord. Boken är ett sätt att föra dialogen framåt och att möjliggöra förändringar. Vi talar med *parrhesia*, öppenhet och frimodighet. Här presenteras grundstenar för en ny antropologi, talas om familj, äktenskap, skilsmässa och sexualitet i vid bemärkelse, påtalas kvinnors fattigdom och diskriminering, och ges konkreta förslag på hur kvinnors röster verkligen kan bli hörda i kyrkan. Kvinnligt ledarskap saknas inte. Bara att föra bokprojektet i hamn på rekordtid var något som krävde en mångsidig kvinna som professor Tina Beattie. Påven Franciskus

har åtskilliga kvinnor som tillsammans med honom kan leda kyrkan framåt – med *parrhesia*! Mitt eget avsnitt i boken driver frågan om att ge tillträde för kompetenta lekvinnor och lekmän att hålla homilian i mässan. För detta krävs en förändring av kanonisk lag, något som kan göras med en relativt enkel process.

Med avkastningen från boken har vi kunnat aktivera och utvidga ett nytt college under Roehamptons universitet, Catherine of Siena College. Målsättningen för detta college är att medvetandegöra och analysera de orättvisor som människor lider under på grund av deras genderidentitet. Man avser att ligga i framkanten för forskningsbaserade kurser inom områden som genusstudier, rättvisefrågor, religion och teologi. Forskningen sker kring orsaker till, följer av och möjliga svar på genderrelaterad marginalisering och förtryck i samhälle och inom religionerna.

Boken *Catholic Women Speak* är inne på sin femte tryckning sedan oktober. Den har presenterats i en mångfald internationella tidningar och tidskrifter och haft bokreleaser i Rom, på flera håll i USA, i Sydafrika och i London i slutet av januari i år. Där deltog jag själv i panelsamtalet inför en välfylld aula på Roehamptons universitet. Återigen mötte jag kvinnor som sjöod av entusiasm och intelligens. Inget företag eller organisation i världen har råd att inte lyssna till dem!

Vad står på spel och vad kan vi vänta oss?

Självklart har jag här bara kunnat ge en provkarta på den kulturrevolution som faktiskt pågår i katolska kyrkan under påven Franciskus. Katolska kvinnor över hela världen talar med auktoritet och myndighet och *parrhesia* och vill förändring i en kyrka som de faktiskt älskar. Rörelserna är många och det finns ett stort om än ibland tyst stöd.

Det halvofficiella organet för Vatikanen, *Osservatore Romano*, har en månatlig kvinnobilaga, *Women, Church ... (Donne, Chiesa, Mondo)* som leds av Lucetta Scaraffia. Hon har givit uttryck åt att hon går på både skör och hal is, men har lyckats hålla bilagan vid liv i flera år nu.

Det finns motstånd mot reformer i allmänhet och mot feministiska sådana i synnerhet. Inte bara i Rom utan i hela världen. Feminism och kvinnodagar behövs fortfarande både i det civila samhället och i kyrkan. Varje gång som Franciskus försöker ändra på något eller ryter till mot maktmissbrukare och utsugare så får han höra av reaktionärerna och de som inte vill förlora sina positioner i kyrkan. Han har nu senast lagstadgat möjligheten att också låta

kvinnor få sina fötter tvättade i skärtorsdagsliturgin, något som redan förekommit på flera håll i världen. Givetvis protesterade de som anser att kyrkan blir feminiserad med kvinnliga ministranter och teologer. Och även om till och med Troskongregationen tar ordet kulturrevolution i sin mun, så får vi inte tro att de i en handvändning kommer att frångå sin uppfattning om komplementaritet och kvinnlig underordning i kyrkliga sammanhang. Organisationskulturer är djupt rotade också hos de som vill och själva verkar för en förändring.

Hoppet ligger i hur Cettina Militello avslutade sitt anförande på Antonianum i april 2015 nämligen att ”glada nyheter sprids snabbt i dag!” och det tror jag att den här kulturrevolutionen i katolska kyrkan kommer att göra. I alla fall snabbare än vad som är brukligt i kyrkans sammanhang!

Sr Madeleine Fredell OP
